

ΑΣΚΗΣΗ 1

Εκφώνηση ερμηνευτικής ερώτησης

«ώρισμένη λόγω»: Όπως θα πρόσεξες, στο σημαντικότερο αυτό για τη σύλληψη της αρετής στοιχείο ο Αριστοτέλης αναφέρεται για πρώτη φορά εδώ. Τι είναι αυτό που τον έκανε, κατά την κρίσιμη στιγμή του ορισμού, να αισθανθεί αυτή την ανάγκη; Τι το καινούριο πρόσθεσε το νέο αυτό στοιχείο;

(ερώτηση από το σχολικό εγχειρίδιο στη σελίδα 176)

Απάντηση ερμηνευτικής ερώτησης

Το μετοχικό αυτό σύνολο συνάπτεται στον όρο «**ἐν μεσότητι**» και δίνει τα κριτήρια προσδιορισμού της υποκειμενικής μεσότητας με τα οποία περιορίζεται το υποκειμενικό στοιχείο και κερδίζει σε αντικειμενικότητα. Γι' αυτό ο Αριστοτέλης σπεύδει να διευκρινίσει ότι ο κοινός κανόνας, που θα εξασφαλίσει το στοιχείο της αντικειμενικότητας στην ανθρώπινη αυτή ιδιότητα, είναι η **ανθρώπινη λογική, ο ορθός λόγος**. Προχωρεί μάλιστα με ακόμη αυστηρότερο τρόπο στον καθορισμό του αντικειμενικού αυτού κριτηρίου: δεν μετράει γι' αυτόν τόσο η κοινή ανθρώπινη λογική όσο η **λογική του φρόνιμου ανθρώπου**, του ανθρώπου που «βουλεύεται εὖ» (Ηθικά Νικομάχεια 1141 b 10).

ΑΣΚΗΣΗ 2

Εκφώνηση ερμηνευτικής ερώτησης

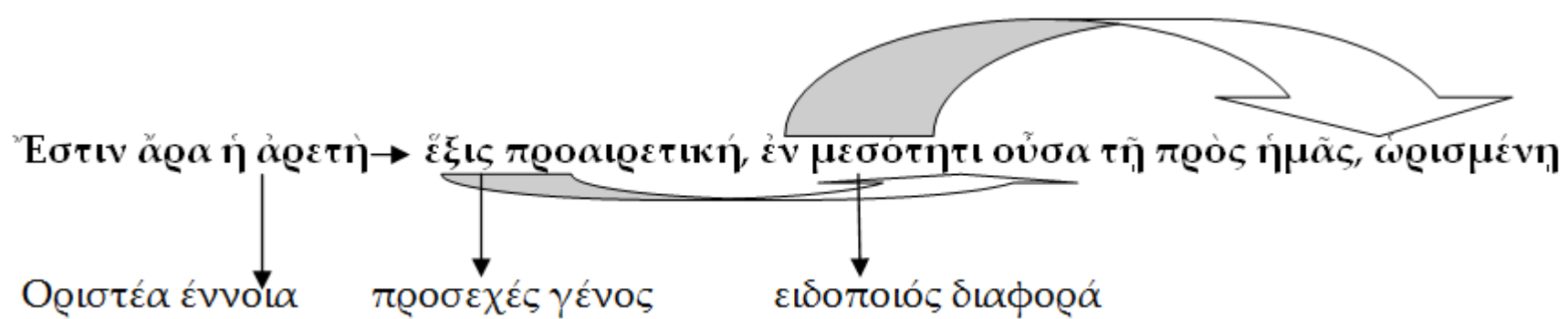
Γράψε ένα μικρό δοκίμιο (μιας ή δύο σελίδων) για τις βασικές έννοιες που χρησιμοποίησε ο Αριστοτέλης προκειμένου να διαμορφώσει τον ορισμό του της αρετής.

(ερώτηση από το σχολικό εγχειρίδιο στη σελίδα 176)

Απάντηση ερμηνευτικής ερώτησης

Μετά από εννέα ενότητες, στις οποίες ο Αριστοτέλης μας παρουσίαζε βήμα-βήμα τα γνωρίσματα της ηθικής αρετής, έρχεται στη 10^η ενότητα να μας δώσει ως συμπέρασμα («ἄρα») τον **πλήρη ορισμό της αρετής**. Είναι, λοιπόν, η αρετή μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα που επιλέγεται ελεύθερα από τον άνθρωπο. Βρίσκεται στη μεσότητα που προσδιορίζεται με βάση τα υποκειμενικά κριτήρια και καθορίζεται από τη λογική και μάλιστα τη λογική του φρόνιμου ανθρώπου.

Πριν δώσουμε αναλυτικά τα γνωρίσματά της, ας θυμηθούμε τι περιεχόμενο της δίνει ο φιλόσοφος. Η **αρετή**, λοιπόν, είναι μια ιδιότητα που αποδίδεται όχι μόνο στον άνθρωπο, αλλά και στα ζώα και στα πράγματα. Δεν είναι, επομένως, αποκλειστικά και μόνο μια ηθική ιδιότητα που απορρέει από την επανάληψη ηθικών ενεργειών, αλλά επίσης η ικανότητα, το προτέρημα των ἐμψυχων ή των ἀψυχων, που τους δίνει τη δυνατότητα να βρίσκονται στην τέλεια κατάστασή τους και να επιτελούν με σωστό τρόπο το έργο για το οποίο είναι προορισμένα από τη φύση. Ας περάσουμε, όμως, τώρα στην ανάλυση των **γνωρισμάτων της αρετής**, όπως αυτά δίνονται μέσα από τον ορισμό της:

λόγω καὶ ὅ ἡ ἀρετὴ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν.
Κριτήρια ὀρισμοῦ τῆς μεσότητας

Οριστέα έννοια: Αρετή

Έννοια γένους:

α. «ἕξις»: ο όρος προέρχεται από το θέμα του μέλλοντα («ἔξω») του ρήματος «ἔχω». Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η «ἕξις» είναι το προσεχές γένος της αρετής και δίνει στον όρο ηθικό περιεχόμενο: είναι το μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα που προκύπτει από συνήθεια ή επαναλαμβανόμενη άσκηση. Η ποιότητα, λοιπόν, των ἔξεων εξαρτάται από την ποιότητα των ενεργειών μας. Ἄρα, δεν αρκεί να χαρακτηρίζουμε τις αρετές ἕξεις, αφού αυτές διακρίνονται σε καλές και κακές, αλλά να βρούμε το ιδιαίτερο εκείνο γνώρισμα, την ειδοποιό διαφορά που τις διαφοροποιεί από τις άλλες ἕξεις.

β. «προαιρετική»: είναι η ελεύθερη και έλλογη εκλογή και βούληση (Ηθικά Νικομάχεια, 1111b-1112a), που αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για να κάνει ο άνθρωπος σωστή επιλογή ενεργειών και να κατακτήσει το μέτρο αποφεύγοντας τις ακρότητες, δηλαδή την υπερβολή και την έλλειψη. Την ευθύνη, λοιπόν, για την κατάκτηση της ηθικής αρετής την έχει ο ίδιος ο άνθρωπος. Αν ο δρόμος προς την αρετή δεν ήταν αποτέλεσμα ελεύθερης βούλησης, αλλά καταναγκασμού, τότε η αρετή δεν θα είχε καμία αξία για τον άνθρωπο. Η «προαίρεσις» αποτελεί, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, τον έναν από τους τρεις αναγκαίους όρους για την ύπαρξη της αρετής. Οι άλλοι δύο όροι είναι:

- ο άνθρωπος να έχει **συνείδηση της πράξης** του («ειδώς») και
- να την πραγματοποιεί **με σιγουριά και σταθερότητα** («βεβαίως και άμετακινήτως»).

Συγκεκριμένα, οι τρεις παραπάνω προϋποθέσεις για την ύπαρξη της αρετής αναφέρονται από τον φιλόσοφο ως εξής: «πρῶτον μὲν ἔὰν εἰδῶς, ἔπειτ' ἔὰν προαιρούμενος, καὶ προαιρούμενος δι' αὐτά, τὸ δὲ τρίτον ἔὰν καὶ βεβαίως καὶ ἀμετακινήτως ἔχων πράττη» (Ηθικά Νικομάχεια, 1105 a 30-31).

Ειδοποιός διαφορά:

γ. «ἐν μεσότητι οὖσα»: η μετοχή συνάπτεται στον όρο «ἔξις» και προσθέτει την ειδοποιό διαφορά στον ορισμό της αρετής. Δεν πρόκειται για οποιαδήποτε ἔξη, αλλά για ἔξη που την χαρακτηρίζει η μεσότητα και μάλιστα η «πρὸς ἡμᾶς».

- Τα υποκειμενικά κριτήρια («πρὸς ἡμᾶς»): το μέσον αυτό δεν είναι ούτε πάρα πολύ ούτε πολύ λίγο ούτε είναι ένα για όλους. Είναι σχετικό και ο προσδιορισμός του εξαρτάται από τον ίδιο τον άνθρωπο, ο οποίος με τη χρήση της λογικής μπορεί να συνεκτιμά διάφορους αστάθμητους και μεταβλητούς παράγοντες, όπως τις ιδιαίτερες ανάγκες του, τις περιστάσεις, την εποχή, τον τόπο, τα κοινωνικά πρότυπα κ.τ.λ.

δ. «τῇ πρὸς ἡμᾶς»: η μεσότητα προσδιορίζεται με βάση τα υποκειμενικά κριτήρια. Αυτό προκύπτει ως εξής: αφού η αρετή είναι ἔξη, δεν είναι μια οποιαδήποτε ἔξη, αλλά ἔξη που την χαρακτηρίζει η μεσότητα και μάλιστα η «πρὸς ἡμᾶς», η οποία σχετίζεται με τον ίδιο τον άνθρωπο και τις επιλογές του, οι οποίες ρυθμίζονται από εξωγενείς και μεταβλητούς παράγοντες.

ε. «ῥιζομένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν»: το μετοχικό αυτό σύνολο συνάπτεται στον όρο «ἐν μεσότητι» και δίνει τα κριτήρια προσδιορισμού της υποκειμενικής μεσότητας με τα οποία περιορίζεται το υποκειμενικό στοιχείο και κερδίζει σε αντικειμενικότητα. Γι' αυτό ο Αριστοτέλης σπεύδει να διευκρινίσει ότι ο κοινός κανόνας, που θα εξασφαλίσει το στοιχείο της αντικειμενικότητας στην ανθρώπινη αυτή ιδιότητα, είναι η **ανθρώπινη λογική, ο ορθός λόγος**. Προχωρεί μάλιστα με ακόμη αυστηρότερο τρόπο στον καθορισμό του αντικειμενικού αυτού κριτηρίου: δεν μετράει γι' αυτόν τόσο η κοινή ανθρώπινη λογική όσο η **λογική του φρόνιμου ανθρώπου**, του ανθρώπου που «βουλευέται εὖ» (Ηθικά Νικομάχεια 1141 b 10). Συγκεκριμένα, οι έννοιες «λόγος» και «φρόνιμος» έχουν το εξής περιεχόμενο:

- «λόγος»: ο λόγος - φρόνηση αποτελεί ένα από τα στάδια της πορείας προς την αρετή, αφού με αυτόν ο άνθρωπος μπορεί να διακρίνει τις καλές από τις κακές πράξεις. Το άλλο στάδιο είναι ο νόμος, που συνηθίζει τους ανθρώπους να ενεργούν ενάρετα ως πολίτες. Άρα, ο λόγος βοηθά τον νόμο να τελειοποιεί το έργο του.
- «φρόνιμος»: η φρόνηση συνδέεται με τον λόγο και αν υπάρχει αυτή, υπάρχουν συγκεντρωμένες στον άνθρωπο και όλες οι άλλες αρετές. Ο φρόνιμος άνθρωπος είναι αυτός που θα καθορίσει με τη λογική του το «δέον», τις σωστές ενέργειες που πρέπει να ακολουθούνται μέσα στην κοινωνία. Το περιεχόμενο, όμως, της έννοιας «φρόνιμος» και «δέον» δεν μπορεί να καθοριστεί με σαφήνεια. Στον αντικειμενικό προσδιορισμό τους παίζει ρόλο τόσο η ανθρώπινη λογική όσο και η εποχή, η κοινωνία, τα πρότυπα των ανθρώπων, στοιχεία τα οποία συνεχώς μεταβάλλονται.

■ ΑΣΚΗΣΗ 3

Εκφώνηση ερμηνευτικής ερώτησης

Αναπτύξτε τον συλλογισμό του Αριστοτέλη όπως αυτός παρουσιάζεται στην πρώτη παράγραφο της ενότητας. Σε ποιο συμπέρασμα καταλήγει;

Απάντηση ερμηνευτικής ερώτησης

Ο Αριστοτέλης αναπτύσσει νέο συλλογισμό, με τον οποίο θα καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η υπερβολή και η έλλειψη συσχετίζονται με την κακία και τους κακούς, ενώ το μέσον με την αρετή και τους καλούς. Μέσα από αυτόν προβάλλεται η αντίθεση ανάμεσα στο λάθος («ἀμαρτάνειν») και το σωστό («κατορθοῦν»), που ήδη από την προηγούμενη ενότητα συνέδεσε με την υπερβολή και την έλλειψη, και το μέσον αντίστοιχα. Έτσι λοιπόν διαπιστώνει ότι:

- Η υπερβολή και η έλλειψη βρίσκονται σε άπειρα σημεία και γι' αυτό μπορούμε με πολλούς τρόπους («πολλαχῶς», «παντοδαπῶς») και εύκολα («ράδιον») να αποτύχουμε στον στόχο μας, δηλαδή να κάνουμε

το λάθος. Επομένως, η υπερβολή και η έλλειψη συνδέονται με το λάθος και κατά συνέπεια με την κακία και τους κακούς.

- Το μέσον βρίσκεται σε ένα μόνο σημείο, γι' αυτό μπορούμε με έναν μόνο τρόπο («μοναχῶς», «ἀπλῶς») και δύσκολα («χαλεπὸν») να επιτύχουμε τον στόχο μας, δηλαδή να κάνουμε το σωστό. Επομένως το μέσον συνδέεται με την αρετή και τους καλούς.

▪ ΑΣΚΗΣΗ 4

Εκφώνηση

Ο Αριστοτέλης, για να ενισχύσει τη θέση του ότι το λάθος γίνεται με πολλούς τρόπους, ενώ το σωστό με έναν, αντλεί στοιχεία από τη διδασκαλία των Πυθαγορείων και την ποίηση. Πώς αυτά συσχετίζονται μεταξύ τους;

Απάντηση

Ο Αριστοτέλης, προκειμένου να ενισχύσει τις θέσεις που διατυπώσαμε προηγουμένως, επικαλείται τη διδασκαλία των Πυθαγορείων σχετικά με τη **θεωρία των «ἐναντίων»**. Σύμφωνα με αυτή, οι αρχές των όντων είναι **δέκα ζεύγη αντιθετικών δυνάμεων**:

πέρας	ἄπειρον
περιττὸν	ἄρτιον
ἔν	πλήθος
δεξιὸν	ἀριστερόν
ἄρρεν	θῆλυ
ἡρεμοῦν	κινούμενον
εὐθύ	καμπύλον
φῶς	σκότος
ἀγαθόν	κακόν
τετράγωνον	ἑτερόμηκες

Στον κόσμο, δηλαδή, υπάρχει αρμονία όχι μόνο ανάμεσα στα όμοια, αλλά και ανάμεσα στα αντίθετα. Οι αντιθετικές αυτές δυνάμεις δεν αλληλοαναιρούνται, αλλά αλληλοσυμπληρώνονται, αλληλοκαθορίζονται. Αν διαβαστούν οι αρχές αυτές κατά στήλη καθέτως, δείχνουν τη σταδιακή μετάβαση προς το «ἀγαθόν» που εκφράζεται με το «τετράγωνο» και αντίστοιχα προς το «κακόν» που εκφράζεται με το «ἑτερόμηκες». Επίσης, κατά τους Πυθαγόρειους, το «ἀγαθόν» συνάπτεται με το «πέρας» και το «κακόν» με το «ἄπειρον».

Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί δύο από αυτά τα ζεύγη, το «πέρας - ἄπειρον» και το «ἀγαθόν - κακόν». Συνδυάζοντάς τα συμπεραίνει ότι το αγαθό, δηλαδή οι καλές πράξεις, έχουν καθορισμένα όρια, είναι σύμμετρες και τέλειες, γιατί αυτό που έχει πέρας θεωρείται τελειότερο από το άπειρο και άμορφο. Οι αναφορές στους Πυθαγόρειους και στον παροιμιακό στίχο («ἔσθλοὶ μὲν γὰρ ἀπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοὶ») ενδυναμώνουν την πειστικότητα των απόψεων που αναπτύσσονται, εμπλουτίζοντας την επιχειρηματολογία κατά βάθος και πλάτος.

▪ ΑΣΚΗΣΗ 5

Εκφώνηση ερμηνευτικής ερώτησης

Να επισημάνετε τις αντιθέσεις του κειμένου με τις οποίες τονίζεται ότι το λάθος («ἀμαρτάνειν») συνδέεται με την κακία και το σωστό («κατορθοῦν») με την αρετή. Ποιες λέξεις αναφέρονται στο «ἀμαρτάνειν» και ποιες στο «κατορθοῦν»;

Απάντηση ερμηνευτικής ερώτησης

Προκειμένου να τονιστεί η αντίθεση ανάμεσα στην κακία και το λάθος από τη μια και την αρετή και το σωστό από την άλλη, ο φιλόσοφος χρησιμοποιεί **πληθώρα αντιθέσεων** που συνδέονται με τους αντιθετικούς συνδέσμους «μὲν – δέ». Συγκεκριμένα, οι έννοιες που αντιτίθενται είναι οι εξής:

- «τὸ ἀμαρτάνειν» ≠ «τὸ κατορθοῦν»
- «πολλαχῶς» ≠ «μοναχῶς»
- «τὸ κακόν» ≠ «τὸ ἀγαθόν»
- «τὸ ἄπειρον» ≠ «τὸ πεπερασμένον»
- «ῥᾶδιον» ≠ «χαλεπὸν»
- «τὸ ἀποτυχεῖν» ≠ «τὸ ἐπιτυχεῖν»
- «κακία» ≠ «ἀρετή»
- «ὑπερβολή-ἔλλειψις» ≠ «μεσότης»
- «ἔσθλοὶ» ≠ «κακοὶ»
- «ἀπλῶς» ≠ «παντοδαπῶς»

Να σημειώσουμε σ' αυτό το σημείο ότι οι έννοιες που βρίσκονται στο πρώτο σκέλος των αντιθέσεων, μαζί με τα «τῷ ἐλλείπειν» και «(τῷ) ὑπερβάλλειν» που αναφέρονται στο τέλος του κειμένου, αναφέρονται στο «ἀμαρτάνειν». Αντίθετα οι έννοιες που βρίσκονται στο δεύτερο σκέλος των αντιθέσεων, μαζί με τα «εὐρίσκειν» και «αἰρεῖσθαι» που επίσης αναφέρονται στο τέλος του κειμένου, αναφέρονται στο «κατορθοῦν».

▪ ΑΣΚΗΣΗ 6

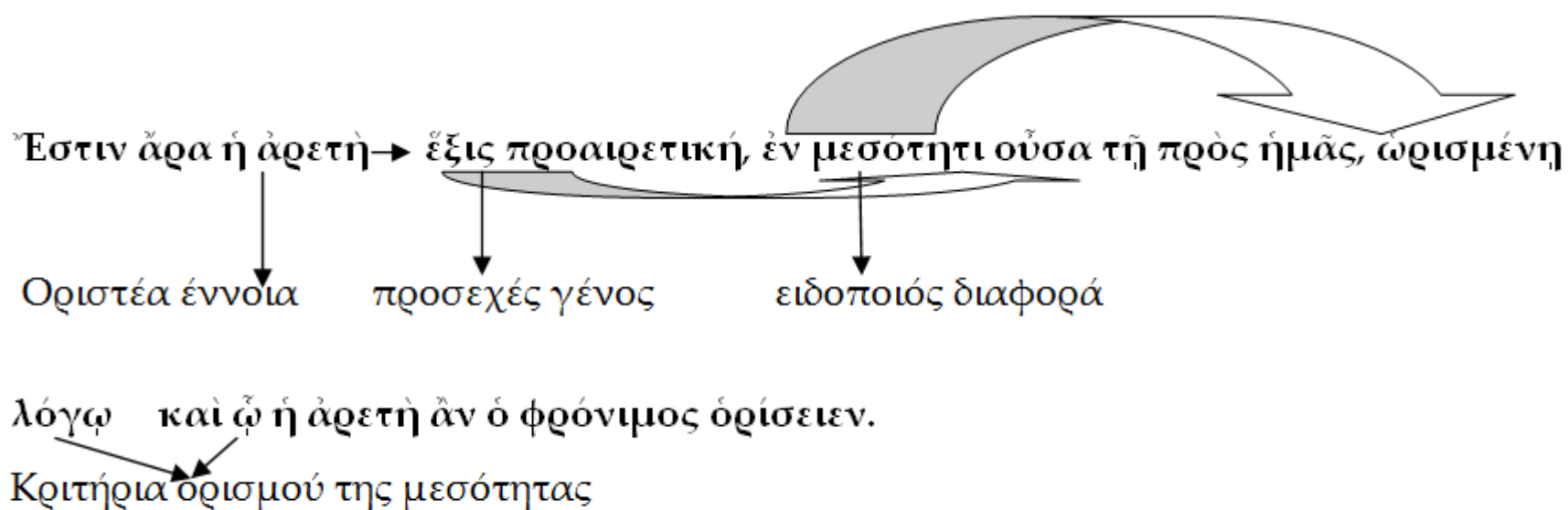
Εκφώνηση ερμηνευτικής ερώτησης

Να δώσετε και να αναλύσετε τον ορισμό της αρετής, όπως δίνεται από τον Αριστοτέλη.

Απάντηση ερμηνευτικής ερώτησης

Μετά από εννέα ενότητες, στις οποίες ο Αριστοτέλης μας παρουσίαζε βήμα-βήμα τα γνωρίσματα της ηθικής αρετής, έρχεται στη 10^η ενότητα να μας δώσει ως συμπέρασμα («ἄρα») τον πλήρη ορισμό της αρετής. Είναι, λοιπόν, η αρετή μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα που επιλέγεται ελεύθερα από τον άνθρωπο. Βρίσκεται στη μεσότητα που προσδιορίζεται με βάση τα υποκειμενικά κριτήρια και καθορίζεται από τη λογική και μάλιστα τη λογική του φρόνιμου ανθρώπου.

Πριν δώσουμε αναλυτικά τα γνωρίσματά της, ας θυμηθούμε τι περιεχόμενο της δίνει ο φιλόσοφος. Η αρετή, λοιπόν, είναι μια ιδιότητα που αποδίδεται όχι μόνο στον άνθρωπο, αλλά και στα ζώα και στα πράγματα. Δεν είναι, επομένως, αποκλειστικά και μόνο μια ηθική ιδιότητα που απορρέει από την επανάληψη ηθικών ενεργειών, αλλά επίσης η ικανότητα, το προτέρημα των ἐμψυχων ή των ἀψυχων, που τους δίνει τη δυνατότητα να βρίσκονται στην τέλεια κατάστασή τους και να επιτελούν με σωστό τρόπο το έργο για το οποίο είναι προορισμένα από τη φύση. Ας περάσουμε, όμως, τώρα στην ανάλυση των γνωρισμάτων της αρετής, όπως αυτά δίνονται μέσα από τον ορισμό της:

Οριστέα έννοια: Αρετή

Έννοια γένους:

α. «ἕξις»: ο όρος προέρχεται από το θέμα του μέλλοντα («ἕξω») του ρήματος «ἔχω». Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η «ἕξις» είναι το προσεχές γένος της αρετής και δίνει στον όρο ηθικό περιεχόμενο: είναι το μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα που προκύπτει από συνήθεια ή επαναλαμβανόμενη άσκηση. Η ποιότητα, λοιπόν, των ἕξεων εξαρτάται από την ποιότητα των ενεργειών μας. Άρα, δεν αρκεί να χαρακτηρίζουμε τις αρετές ἕξεις, αφού αυτές διακρίνονται σε καλές και κακές, αλλά να βρούμε το ιδιαίτερο εκείνο γνώρισμα, την ειδοποιό διαφορά που τις διαφοροποιεί από τις άλλες ἕξεις.

β. «προαιρετική»: είναι η ελεύθερη και ἔλλογη εκλογή και βούληση (*Ηθικά Νικομάχεια*, 1111b-1112a), που αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για να κάνει ο άνθρωπος σωστή επιλογή ενεργειών και να κατακτήσει το μέτρο αποφεύγοντας τις ακρότητες, δηλαδή την υπερβολή και την ἔλλειψη. Την ευθύνη, λοιπόν, για την κατάκτηση της ηθικής αρετής την έχει ο ίδιος ο άνθρωπος. Αν ο δρόμος προς την αρετή δεν ήταν αποτέλεσμα ελεύθερης βούλησης, αλλά καταναγκασμού, τότε η αρετή δεν θα είχε καμία αξία για τον άνθρωπο. Η «προαιρέσις» αποτελεί, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, τον έναν από τους τρεις αναγκαίους όρους για την ύπαρξη της αρετής. Οι άλλοι δύο όροι είναι:

- ο άνθρωπος να έχει **συνείδηση της πράξης** του («εἰδῶς») και
- να την πραγματοποιεί με **σιγουριά και σταθερότητα** («βεβαίως καὶ ἀμετακινήτως»).

Συγκεκριμένα, οι τρεις παραπάνω προϋποθέσεις για την ύπαρξη της αρετής αναφέρονται από τον φιλόσοφο ως εξής: «πρῶτον μὲν ἔαν εἰδῶς, ἔπειτ' ἔαν προαιρούμενος, καὶ προαιρούμενος δι' αὐτά, τὸ δὲ τρίτον ἔαν καὶ βεβαίως καὶ ἀμετακινήτως ἔχων πράττη» (*Ηθικά Νικομάχεια*, 1105 a 30-31).

Ειδοποιός διαφορά:

γ. «ἐν μεσότητι οὖσα»: η μετοχή συνάπτεται στον όρο «ἕξις» και προσθέτει την ειδοποιό διαφορά στον ορισμό της αρετής. Δεν πρόκειται για οποιαδήποτε ἔξη, αλλά για ἔξη που την χαρακτηρίζει η μεσότητα και μάλιστα η «πρὸς ἡμᾶς».

- **Τα υποκειμενικά κριτήρια («πρὸς ἡμᾶς»):** το μέσον αυτό δεν είναι ούτε πάρα πολύ ούτε πολύ λίγο ούτε είναι ένα για όλους. Είναι σχετικό και ο προσδιορισμός του εξαρτάται από τον ίδιο τον άνθρωπο, ο οποίος με τη χρήση της λογικής μπορεί να συνεκτιμά διάφορους αστάθμητους και μεταβλητούς παράγοντες, όπως τις ιδιαίτερες ανάγκες του, τις περιστάσεις, την εποχή, τον τόπο, τα κοινωνικά πρότυπα κ.τ.λ.

δ. **«τῆ πρὸς ἡμᾶς»: η μεσότητα προσδιορίζεται με βάση τα υποκειμενικά κριτήρια.** Αυτό προκύπτει ως εξής: αφού η αρετή είναι ἔξη, δεν είναι μια οποιαδήποτε ἔξη, αλλά ἔξη που την χαρακτηρίζει η μεσότητα και μάλιστα η «πρὸς ἡμᾶς», η οποία σχετίζεται με τον ίδιο τον άνθρωπο και τις επιλογές του, οι οποίες ρυθμίζονται από εξωγενείς και μεταβλητούς παράγοντες.

ε. **«ὠρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν»:** το μετοχικό αυτό σύνολο συνάπτεται στον όρο «ἐν μεσότητι» και δίνει τα κριτήρια προσδιορισμού της υποκειμενικής μεσότητας με τα οποία περιορίζεται το υποκειμενικό στοιχείο και κερδίζει σε αντικειμενικότητα. Γι' αυτό ο Αριστοτέλης σπεύδει να διευκρινίσει ότι ο κοινός κανόνας, που θα εξασφαλίσει το στοιχείο της αντικειμενικότητας στην ανθρώπινη αυτή ιδιότητα, είναι η **ανθρώπινη λογική, ο ορθός λόγος**. Προχωρεί μάλιστα με ακόμη αυστηρότερο τρόπο στον καθορισμό του αντικειμενικού αυτού κριτηρίου: δεν μετράει γι' αυτόν τόσο η κοινή ανθρώπινη λογική όσο η **λογική του φρόνιμου ανθρώπου**, του ανθρώπου που «βουλευέται εὖ» (*Ηθικά Νικομάχεια* 1141 b 10). Συγκεκριμένα, οι έννοιες «λόγος» και «φρόνιμος» έχουν το εξής περιεχόμενο:

- **«λόγος»:** ο λόγος - φρόνηση αποτελεί ένα από τα στάδια της πορείας προς την αρετή, αφού με αυτόν ο άνθρωπος μπορεί να διακρίνει τις καλές από τις κακές πράξεις. Το άλλο στάδιο είναι ο νόμος, που συνηθίζει τους ανθρώπους να ενεργούν ενάρετα ως πολίτες. Άρα, ο λόγος βοηθά τον νόμο να τελειοποιεί το έργο του.
- **«φρόνιμος»:** η φρόνηση συνδέεται με τον λόγο και αν υπάρχει αυτή, υπάρχουν συγκεντρωμένες στον άνθρωπο και όλες οι άλλες αρετές. Ο φρόνιμος άνθρωπος είναι αυτός που θα καθορίσει με τη λογική του το «δέον», τις σωστές ενέργειες που πρέπει να ακολουθούνται μέσα στην κοινωνία. Το περιεχόμενο, όμως, της έννοιας «φρόνιμος» και «δέον» δεν μπορεί να καθορισθεί με σαφήνεια. Στον αντικειμενικό προσδιορισμό τους παίζει ρόλο τόσο η ανθρώπινη λογική όσο και η εποχή, η κοινωνία, τα πρότυπα των ανθρώπων, στοιχεία τα οποία συνεχώς μεταβάλλονται.

▪ ΑΣΚΗΣΗ 7

Εκφώνηση Λεξιλογικής άσκησης

Ποια είναι η έννοια της «προαιρέσεως» και γιατί είναι τόσο καθοριστική για την κατάκτηση της αρετής;

Λύση Λεξιλογικής άσκησης

«προαιρετική»: είναι η ελεύθερη και έλλογη εκλογή και βούληση (*Ηθικά Νικομάχεια* 1111 b 4), που αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για να κάνει ο άνθρωπος σωστή επιλογή ενεργειών και να φτάσει στο μέτρο αποφεύγοντας τις ακρότητες, δηλαδή την υπερβολή και την έλλειψη. Την ευθύνη, λοιπόν, για την κατάκτηση της ηθικής αρετής την έχει ο ίδιος ο άνθρωπος. Αν ο δρόμος προς την αρετή δεν ήταν αποτέλεσμα ελεύθερης βούλησης, αλλά καταναγκασμού, τότε η αρετή δεν θα είχε καμία αξία για τον άνθρωπο. Η «προαίρεσις» αποτελεί, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, τον έναν από τους τρεις αναγκαίους όρους για την ύπαρξη της αρετής. Οι άλλοι δύο όροι είναι:

- ο άνθρωπος να έχει **συνείδηση της πράξης** του («είδως») και
- να την πραγματοποιεί **με σιγουριά και σταθερότητα** («βεβαίως καὶ ἀμετακινήτως»).

Συγκεκριμένα, οι τρεις παραπάνω προϋποθέσεις για την ύπαρξη της αρετής αναφέρονται από τον φιλόσοφο ως εξής, «πῶς ἔχων πράττη, πρῶτον μὲν ἐὰν εἰδῶς, ἔπειτ' ἐὰν προαιρούμενος, καὶ προαιρούμενος δι' αὐτά, τὸ δὲ τρίτον ἐὰν καὶ βεβαίως καὶ ἀμετακινήτως ἔχων πράττη» (*Ηθικά Νικομάχεια*, 1105 a 30-31).

Λεξιλογικές ασκήσεις

▪ ΑΣΚΗΣΗ 1

Εκφώνηση

Να βρείτε μέσα στο κείμενο τα αντώνυμα των παρακάτω λέξεων: *ἀμαρτάνειν*, *πολλαχῶς*, *πεπερασμένου*, *χαλεπὸν*, *ἀποτυχεῖν*, *ἔσθλοι*.

Λύση

ἀμαρτάνειν ≠ κατορθοῦν
πολλαχῶς ≠ μοναχῶς
πεπερασμένου ≠ ἀπειροῦ
χαλεπὸν ≠ ῥάδιον

ἀποτυχεῖν ≠ ἐπιτυχεῖν
ἔσθλοὶ ≠ κακοὶ

■ ΑΣΚΗΣΗ 2

Ἐκφώνηση

Να αντιστοιχίσετε τα παράγωγα του ρήματος «ὀρίζω» που βρίσκονται στη στήλη Α με τις λέξεις της στήλης Β έτσι ώστε να δημιουργηθούν ονοματικά σύνολα.

A	B
διορισμός ὄριο οριζόντιος οριστικό καθοριστικός παραμεθόριος συνοριακές ἀόριστη	ἄξονας καθηγητῶν παράγοντας διαφορές αντωνυμία ασφαλείας τέλος περιοχή

Λύση

διορισμός καθηγητῶν
ὄριο ασφαλείας
οριζόντιος ἄξονας
οριστικό τέλος
καθοριστικός παράγοντας
παραμεθόριος περιοχή
συνοριακές διαφορές
ἀόριστη αντωνυμία

■ ΑΣΚΗΣΗ 3

Ἐκφώνηση

Να δώσετε δύο ομόρριζα (απλά ή σύνθετα) στα νέα ελληνικά για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις: *ῥάδιον, σκοποῦ, ἐπιτυχεῖν, ἀρετῆς, προαιρετική, πάθεσι.*

Λύση

ῥάδιον: ραδιουργία, ράθυμος
σκοποῦ: περίσκεψη, σκοπιά
ἐπιτυχεῖν: τυχερός, ευτύχημα
ἀρετῆς: ἀριστος, φιλαρέσκεια
προαιρετική: συναίρεση, αἰρετός
πάθεσι: συμπάθεια, πάθημα

■ ΑΣΚΗΣΗ 4

Ἐκφώνηση

Να βρείτε στο κείμενο λέξεις ετυμολογικά συγγενείς με τις παρακάτω: *εντευκτήριο, βέλος, αφαιρετικός, δεοντολογία, περιορισμός, σχέση.*

Λύση

εντευκτήριο: ἀποτυχεῖν, ἐπιτυχεῖν
βέλος: ὑπερβολή, ὑπερβάλλειν
αφαιρετικός: προαιρετική, αἰρεῖσθαι
δεοντολογία: δέοντος
περιορισμός: ὠρισμένη, ὀρίσειεν
σχέση: ἕξις

■ ΑΣΚΗΣΗ 5

Ἐκφώνηση

Να δώσετε την ετυμολογία των παρακάτω λέξεων του κειμένου: *ἀπείρου, κατορθοῦν, σκοποῦ, φρόνιμος, πάθεσι, πράξεισι.*

Λύση

ἀπείρου < α- στερητικό + πέρασ

κατορθοῦν < κατά + ὀρθόω -ῶ

σκοποῦ < σκοπέω -ῶ

φρόνιμος < φρήν (γεν. φρενός)

πάθεισι < πάσχω

πράξεισι < πράττω

▪ ΑΣΚΗΣΗ 6

Εκφώνηση

Απείκασμα, βεληνεκές, πλειστηριασμός, ορίζοντας, άλωση, μονολιθικός, ἀπειρος: Αφού επισημάνετε τους λεκτικούς τύπους του διδαγμένου κειμένου με τους οποίους συγγενεύουν ετυμολογικά οι παραπάνω λέξεις, να σχηματίσετε στη νεοελληνική γλώσσα μία περίοδο λόγου για κάθε λέξη με την ποιητική ή αναφορική λειτουργία της.

Λύση

Ενδεικτικές απαντήσεις:

1. Απείκασμα: εἰκαζόν.
Το διασημότερο καλλιτεχνικό έργο του Ηφαίστου στην Ιλιάδα είναι η ασπίδα του Αχιλλέα· δεν πρόκειται βέβαια για πραγματική ασπίδα, αλλά για αφηγηματικό **απείκασμα** του λιαδικού κόσμου.
2. Βεληνεκές: ὑπερβολή, ὑπερβάλλειν.
Στόχος του φιλόδοξου πρωθυπουργού δεν είναι μόνο η παντοδυναμία του στο εσωτερικό, ούτε απλώς ένας περιφερειακός ρόλος, αλλά η ανάδειξή του σε ηγέτη παγκόσμιου **βεληνεκούς**.
3. Πλειστηριασμός: πολλαχῶς.
Τα πολιτικά κόμματα απέφυγαν τον πειρασμό να αντιδικήσουν επί των πτωμάτων, που άφηναν πίσω τους οι αποκαλύψεις, και να κάνουν **πλειστηριασμούς** ηθικής.
4. Ορίζοντας: ὠρισμένη.
Το 2012 θα είναι δύσκολη χρονιά για την κρουαζιέρα, διότι θα περιοριστεί ο **ορίζοντας** δραστηριότητας των τουριστικών πρακτόρων.
5. Άλωση: προαιρετική.
Χωρίς στέρεο και επαρκή πνευματικό και ηθικό εξοπλισμό, η **άλωση** της νομής της εξουσίας από μία άωρη νέα αστική τάξη δημιούργησε ένα απίθανο μείγμα εξουσιαστικού προτύπου.
6. Μονολιθικός: μοναχῶς.
Εμμένει με πείσμα στις απόψεις του, είναι **μονολιθικός** και δογματικός.
7. ἀπειρος: πεπερασμένου.
Θεωρητικά μια πρόταση μπορεί να είναι **ἀπειρη**, να μην τελειώνει ποτέ.